

BOOK REVIEW/ KİTAP İNCELEMESİ

AFRİKA ÜLKELERİNDE SÖMÜRGEÇİLİK VE EĞİTİM KİTABI İNCELEMESİ¹ COLONIALISM AND EDUCATIONAL IN AFRICAN COUNTRIES: BOOK REVIEW

Yıl 3, Sayı 2, ss.101-105.

Year 3, Issue 2, pp.101-105.

Makale Türü: Kitap İncelemesi

Article Type: Book Review

Geliş Tarihi: 01.06.2023

Submitted: 01.06.2023

Kabul Tarihi: 09.07.2023

Accepted: 09.07.2023

<https://doi.org/10.58851/africania.1308634>

Atf Bilgisi / Reference Information

Akbal, H. (2023). Afrika Ülkelerinde Sömürgeçilik Ve Eğitim Kitabı İncelemesi, *Africania-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 3 (2) , 101-105.

Hediye AKBAL

Yüksek Lisans Öğrencisi, İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, hediyeakbal404@gmail.com

ORCID: 0009-0007-7353-0124

Öz:

Bu çalışmada İsmail Aydoğan ve Mutlu Sadık Fidan tarafından kaleme alınan *Afrika'da Sömürgeçilik ve Eğitim* başlıklı eser incelenmektedir. Üç ciltten meydana gelen bu hacimli çalışma 1584 sayfadan müteşekkildir. I. ciltte, kültür ve eğitimin sömürgeçilikle ilişkisi, sömürgeçilik öncesi Afrika'da kültür ve eğitim, Portekiz, İspanyol, Hollanda, İngiliz, Fransız, Belçika, Alman, İtalyan sömürgeçiliğinin Afrika'ya nasıl kök saldığı ve sömürgeçiliğin arkasındaki teorik alt yapı işlenmektedir. Ayrıca Batı Afrika'daki ülkelerin eğitim sistemleri sömürge öncesi dönem, sömürge dönemi, sömürge sonrası dönem ve mevcut eğitim sistemleri karşılaştırılmalı olarak açıklanmıştır. II. Ciltte Doğu Afrika, Güney Afrika; III. Ciltte ise Kuzey Afrika ve Orta Afrika ülkelerinin eğitim sistemleri sömürge öncesi dönem, sömürge dönemi, sömürge sonrası dönem ve mevcut eğitim sistemleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Afrika, sömürgeçilik, eğitim.

Abstract:

In this study, the work titled "Colonialism and Education in Africa" written by İsmail Aydoğan and Mutlu Sadık Fidan is examined. This extensive study, which consists of three volumes, consists of 1584 pages. In the first volume, the relationship of culture and education with colonialism, culture and education in pre-colonial Africa, how Portuguese, Spanish, Dutch, English, French, Belgian, German and Italian colonialism took root in Africa and the theoretical background behind colonialism are discussed. In addition, the education systems of the countries in West Africa are explained comparatively in the pre-colonial period, colonial period, post-colonial period and existing education systems. In the Second Volume, East Africa, South Africa, In the Third volume, the education systems of the North African and Central African countries are explained comparatively in the pre-colonial period, the colonial period, the post-colonial period and the current education systems.

Keywords: Africa, colonialism, education.

¹ Aydoğan, İ. ve Fidan, M. S. (2022). Afrika'da Sömürgeçilik ve Eğitim. Cilt I.II. III. Hece Yayınları, Ankara. 1584 s., ISBN: 9786258162448 (I. Cilt), 9786258162455 (II. Cilt), 9786258162462 (III. Cilt).

İnsanlığın kadim yurdu olan Afrika, nüfus yoğunluğu ve yüzölçümü olarak dünyanın ikinci büyük kıtası ve tarihî bağlarımız açısından da oldukça önemli olmasına rağmen uzun yıllar ülkemizde unutulup terk edilmiş ve çoğu zaman yok farz edilmiştir. Türkiye bilhassa Batılılaşma serüveniyle birlikte siyasi, sosyal, kültürel ve fikri olarak yönünü Avrupa'ya çevirmesiyle bölgeye tamamen sırtını dönmüş ve tüm bağlarını koparmıştır. Kita ile ilgili düşünce ve kanaatlerini yüzyıllarca bölgeyi sömüren emperyalist güçlerin kaynaklarından öğrenen Türkiye, bu süreç içerisinde yanlış birtakım kararlara da imza atmıştır. Fakat son yıllarda bu yanlış gidişatı düzeltmek adına önemli adımlar atılmaktadır. Afrika, sahip olduğu potansiyel ve stratejik öneminden dolayı giderek bütün dünyanın ilgi odağı olurken Türkiye de buna kayıtsız kalmamaktadır. Türkiye kıta ile ilgili tarihsel münasebetlerini canlandırmak adına bir taraftan önemli diplomatik faaliyetler yürütürken diğer taraftan iktisadi ve ticari, siyasi ve içtimai, eğitim ve kültürel sahalarda faaliyetlerini yoğunlaştırmaktadır. Şüphesiz tüm bu alanlardaki faaliyetlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi bölgeye dair sağlıklı bir bilgi akışı ile mümkündür. Bu çerçevede Türkiye'de son yıllarda Afrika ile ilgili sağlıklı bir bilgi akışını sağlamak adına hem akademi hem de akademi dışında önemli eserler telif edilmekte, çeviriler yapılmakta ve dergiler yayımlanmaktadır.

Afrika üzerine yapılan çalışmaları ve araştırmacıları tek tek tanıtmak bu yazının imkânları dâhilinde olmamakla birlikte yazı kapsamında ele alınacak eserin yayınevi olması hasebiyle Hece Yayınları hakkında birkaç cümle sarf etmek gerekir. Hece Yayınları Afrika kıtasıyla ilgili son yıllarda hem saha araştırmacılarının yararlanabileceği hem de genel okuyucunun okuyabileceği önemli eserler neşretti. Hece Dergisi'nin 2017 yılında Ahmet Sait Akçay editörlüğünde neşrettiği iki ciltlik "Afrika 500 Yıllık Serencamin Hikâyesi" başlıklı özel sayısı, Ahmet Sait Akçay'ın *Modern Afrika Edebiyatı*, Achille Mbembe'nin *Postkoloni Üzerine*, Tomas Pakenham'ın *Afrika'nın Paylaşım*, Wole Soyinka'nın *Afrika'ya Dair* gibi telif ve tercüme eserler dikkat çeken önemli yayınlardır. Bunların haricinde de Afrika üzerine çeşitli roman ve hikâyeler de yayınlayan Hece Yayınları son olarak Afrika araştırmaları sahasına önemli katkılar sunacak bir eser daha kazandırdı. Bu eser İsmail Aydoğan ve Mutlu Sadık Fidan tarafından kaleme alınan *Afrika'da Sömürgecilik ve Eğitim* başlıklı üç ciltlik hacimli bir çalışmadır. Büyük bir emeğin ürünü olan bu hacimli çalışmanın Afrika'ya dair önemli boşlukları dolduracağını şimdiden öngörmek mümkündür.

Kitabın ön sözünde Afrika'nın "sömürülecek ve kaderine terk edilecek" bir coğrafya olmadığını ve "zulümden azâd edilerek adalet mührünün vurulması gereken topraklar" olduğuna işaret eden Aydoğan ve Fidan bu eseri Türkiye'de Afrika ve eğitim konusunda kapsamlı bir çalışmanın eksikliğini doldurmak amacıyla yazdıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca bu eserin *yok sayılan, sömürülen ve unutilan* Afrika coğrafyasına karşı bir minnet borcu olduğunu dile getirmişlerdir.

Eserde, Aydoğan ve Fidan son yedi asır boyunca Afrika'nın maarif meselelerini çok boyutlu bir bakış açısıyla değerlendirmektedirler. Bu çalışma; sömürgeciler olarak Avrupa güçlerinin yerli Afrika toplumlarına Batılı, Hristiyan, ataerkil bir sosyal örgütlenmeyi nasıl empoze ettiklerini, Batılı Hristiyan misyoner topluluklarıyla nasıl ittifaklar kurduklarını, Afrika'da bağımsızlığa kadar eğitim uygulamalarını *geçmişte/günümüzde* şekillendiren sömürge resmi okullarının nasıl kurulduğunu, sömürgeci eğitim ve dil politikalarına dayalı sömürge eğitim planlarını formüle etme ve uygulamada kullandıkları sömürgeci politika ve uygulamalarını analiz etmektedir. Çalışmada Afrika'daki *Portekiz, İspanyol, Hollanda, İngiliz, Fransız, Belçika, Almanya, İtalya* 'nın yönetimi altında benzer ve farklı şekilde yapılandırılışları kullandıkları farklı kültürleşme stratejileri, bütün Afrika ülkeleri bazında karşılaştırılmalı olarak tarihsel perspektiften geçmişten günümüze ele alınmaktadır. Afrika'daki emperyalist eğitimin birçok çıkar grubunu içeren uluslararası bir proje olduğu, birçok çıkar grubunun dini, kolonyal ve ulusal sınırlarla örtüşen uluslararası ağlar içinde çalıştığı, misyonerlerin gayri resmi ulusötesi misyoner ağları aracılığıyla işlev gördüğü, uluslararası olanı yerele bağlayarak kolonyal eğitimin çıkar grupları arasındaki müzakerenin bir ürünü olduğu, sömürgeci ulusun kendi değerlerini sömürgeleştirilenlere empoze ettiği, sömürgecilerin

emperyal ideallerini somutlaştıran yararlı ve ekonomik açıdan üretken sömürge tebaası istekleri ortaya konulmaktadır.

Afrika Ülkelerinde Sömürgecilik ve Eğitim Değerlendirilmesi

Kitabın amacı, belirlenmiş bir tarihsel sürecin öznelinin ya da nesnelinin denenmesi değil, böyle bir sürecin günümüzün bir parçası olarak yeniden inşasının sonuçlarını ne ürettikleri veya ne üretmeye çalıştıklarıyla ortaya koymaktadır. Kitap, Afrika'daki kolonyal eğitim tarihindeki bu süreci geçmişten günümüze ortaya koymayı amaçlamıştır. Afrika'daki sömürge öncesi dönem, sömürge dönemi ve sömürge sonrası dönem eğitim sistemindeki “modernleşme teorisi” olarak görülen emperyal etki ortaya konularak yerli halkların Avrupa yönetimleri ve misyonerlerce üretilen eğitimle yeniden yaratılmasının nedenleri üzerinde durulmaktadır. Ayrıca yerel seçkinlerin eğitiminin nasıl ve neden emperyal, ulusal ve uluslararası gündemlerde, farklı biçimlerde, farklı zamanlamalarla temel bir özellik hâline geldiği, sözde “uygarlaştırma misyonu” retorisiyle eğitimin bir “sosyal kontrol” projesinin parçası haline getirildiği ve bunun önemi olduğu ortaya konulmaktadır. Bu araştırma ayrıca sömürge dönemi okullarda eğitim almış sömürge sonrası elitlerin bağımsızlıktan sonra sosyal kontrolü ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için bu dinamikleri sürdürdüğünü savunuyor. Kolonyal eğitim, artan özerklik ve medeni haklar sağlayan “bir Afrika seçkin yardımcı sömürge ajanları sınıfı” yaratmıştı. Günümüzde Afrika'da yaşanan bölgesel siyasi ve ekonomik eşitsizliğin genel olarak sömürge dönemi kalkınmasından değil, özel olarak sömürge döneminden miras alınan eğitimden kaynaklandığı, bölgesel siyasi eşitsizliğin, sömürge eğitimi mirasının bugün Afrika'da dağıtıcı siyaseti ve eşitsiz kalkınmayı etkilediği ve Afrika'daki eğitimin ideoloji ve hegemonya olarak “bilim biçimini” alan dirençli bir sömürgeci epistemolojinin kurbanı olduğu öne sürülmektedir.

Afrika'da *Sömürgecilik ve Eğitim* adlı kitap 3 ciltten oluşmaktadır. I. ciltte, kültür ve eğitimin sömürgecilikle ilişkisi, sömürgecilik öncesi Afrika'da kültür ve eğitim, Portekiz, İspanyol, Hollanda, İngiliz, Fransız, Belçika, Alman, İtalyan sömürgeciliğinin Afrika'ya nasıl kök saldı ve sömürgeciliğin arkasındaki teorik alt yapı işlenmektedir. Ayrıca Batı Afrika'daki ülkelerin eğitim sistemleri sömürge öncesi dönem, sömürge dönemi, sömürge sonrası dönem ve mevcut eğitim sistemleri karşılaştırılmalı olarak açıklanmıştır. II. ciltte Doğu Afrika, Güney Afrika, III. Ciltte ise Kuzey Afrika ve Orta Afrika ülkelerinin eğitim sistemleri sömürge öncesi dönem, sömürge dönemi, sömürge sonrası dönem ve mevcut eğitim sistemleri karşılaştırılmalı olarak açıklanmıştır.

“Portekiz ve İspanyol ‘kâşiflerin’ XV. yüzyılda başlatmış oldukları ‘sözde keşif’ ve teknik ilerlemeler sonucunda başlayan sömürgecilik hareketleri, İngiltere’de XVIII. yüzyılda gelişme gösteren sanayi devrimini takiben hızlı bir şekilde gelişme gösterdiği açıklanmıştır. Buna Afrika’dan getirilen kölelerin Amerika’da zorunlu olarak çalıştırılarak emeğin sömürsü, Amerika’nın yağmalanması sonucu oluşan servet akışı eklenmiştir. Aydoğan ve Fidan’a göre; Sömürgecilik yarışı başlamadan önce Afrika’da, Avrupa devletlerinden daha güçlü ve onların yayılmasını engelleyecek bir örgütlülüğe ve askeri güce sahip olan Afrikalı devletler vardı. Bu yüzden ‘modern’ veya ‘medeni’ Avrupalıların ‘barbar’ veya ‘ilkel’ Afrikalılarla karşılaşmaları hakkındaki popüler söylemlerin aksine, Avrupalılar ile Afrika halklarının ilk temasları genel anlamda diplomatik ve barışçıl olmuştur. Fakat 1444 yılında Portekizli denizci Lancarote de Lagos ve adamlarının Senegal Nehri’nde bir grup Afrikalıyı esir alıp köle olarak satmaları Afrika için yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Köle ticareti başladığı andan itibaren barışçıl hava yerini elde edilen kazançları korumak için askeri müdahalelere bırakmıştır. Ancak plantasyonlarda köleleri kullanmak yerine ücretli işçi kullanmanın az maliyetli ve daha verimli olduğunun anlaşılmasıyla, 1807’de, yüzyıllarca devam eden köleliğin kaldırılması için yasal zemin hazırlanmaya başlanmıştır. Bu dönemden başlamak üzere dünyadaki Avrupa dışı toplumlar ve ülkeler, onlarla karşılaşp mücadelelerinde acı mağlubiyetler yaşadıklarında, onlara karşılık verebilmek için onlar gibi olmaya başlamışlardır. Ancak ilerleme, sanayileşme, gelişme ve kalkınma gibi kavramlar sömürgeci devletlerin Batı dışı toplumlar olarak tanımlanan ülkeler üzerindeki hedeflerine erişmeleri için kullanılan kavramlardı. Hedef ülkelere ideoloji olarak benimsenen kalkınmacılık olgusu Batı’ya benzemeye çalışmak ve onu aynen taklit etmek anlamını taşıyordu” (Aydoğan ve Fidan, 2022:130).

Aydoğan ve Fidan'a (2022) göre; sömürgeciler bu ideolojik araçlar ile Afrikaların kendilerine bakmaktan aciz olduklarını ve bu yüzden herhangi bir durumda hayatlarını sürdürmek için beyazların rehberliğine ihtiyaç duyduklarını iddia etmişlerdir. “*Beyaz adamın yükü*” anlamındaki sömürge nosyonu sömürge güçlerinin kendilerini dünyanın “*geri kalmış*” ırklarına Batı kültürünün ve teknolojisinin faydalarını getirmek için özverili bir şekilde alışan Hristiyan yardımsever kurumlar olarak göstermenin ideolojik bir aracı olmuştur. Sömürge egemenliğinin arkasındaki itici glerden biri, Afrika toplumlarının ekonomik smrsyd. Bu amaçla sosyal ve ekonomik dönüşüm araçlarından biri olan modernleşme projesi, sömürge yönetimlerinin temel önceliği hâline geldi. Modernleşirme projesi, Afrikalıları beyaz adama dönüştürmeye çalışan bir dizi idari, eğitim, ekonomik ve altyapı sisteminin kurulmasından ibaretti. Afrika'da modernite, modernleşme sürecinin kavramsal paradigması hâline geldi. Oysa bu kavram Batılı olmayan halkların sürekli olarak ulaşamadan ynelildiği bir kavramdı. Bu adeta zirveye bir türlü ulaştırılmayan Sisifos'un taşıydı. Böylece, sömürge modernliği, modern veya medeni Avrupalı ile geleneksel veya vahş Afrikalı olarak adlandırılanlar arasındaki karşıtlıktan doğdu. Dolayısıyla gelenek, Afrika kültürüyle eşanlımlı hle gelirken, modernite Avrupa uygarlığıyla eşanlımlı hle geldi. Bu iki sektör bizim sömürge toplumu olarak bildiğimiz şeyi oluşturdu.

Aydoğan ve Fidan'a (2022) göre; bugün dünyanın hemen her yerindeki insanın Afrika'ya dair algısı, sömürge döneminde miras alınan eğitim sistemi ve sömürgeci diliyle oluşmaya devam etmektedir. Bu algıda geleneğin, kötünün, yokluğun, barbarlığın, gelişmemişliğin, eğitimsizliğin, cehaletin, tuhaflığın, ilkelliğin ve kabalığın merkezinde Afrika yer almaktadır. Afrika'yı dünyanın en yetersiz, en çirkin ve en kaba insanların yaşadığı kıta yapan da; insanlık serüveninde yaşanan başarısızlıkların kıtası yapan da bu sömürgeci dildir. Temel yanılığı Batı'nın Afrika'daki smrgecililiğini sadece ekonomik saiklerle açıklamakta yatmaktadır. Yani Afrika'yı sadece ekonomik olarak sömürmüş bir Avrupa algısı yaratılmak istenmektedir. Ekonomik olarak gerçekleşen smrme suçundan kurtulmak kolaydır.

Aydoğan ve Fidan'a (2022) göre; Afrika'daki sömürgeci eğitimin kopyası olan sömürge sonrası eğitim, eleştirel düşünceyi bastıran ve öğrencilerin yaşamlarının kültürel ve ekonomik bağlamından kopuk bir müfredatı destekleyen, yeniden sömürgeci bir ulus inşası vizyonu doğrultusunda şekillendirildiği görülmektedir. Çünkü ulus inşasının bu smrgeleştirici vizyonundan etkilenmenin merkezinde, bir yerli eğitim stratejisini tartışmak ve ana hatlarını çizmek için smrgencilikten arındırıcı ve kültür merkezli bir kavramsal çerçevenin ortaya çıkmasını engelleyen bir sömürgeci eğitim planlama süreci ve buna karşılık gelen sosyal kurumlar bulunmaktadır. Bu eğitim planlaması bağlamında, Batı'nın Afrika'yı işgalinin/smrgeleştirmesinin sancılı ve ırkçı tarihi, Avrupa'nın ekonomik çıkarları için Afrika lkelerinin keyfi olarak yaratılması ve sömürgeleştirmenin sosyal yönetim genelinde kalıcı mirası eğitimle srdrldği görülmektedir. Afrika lkelerinin mevcut eğitim kurumları, günümüzde, çok uluslu ticari şirketlerin ve emperyalizmin sosyal, politik ve ekonomik sonuçları olan bir kültür şirketi hâline gelmiştir. Böylece řu anda eğitim kurumları Afrika'daki çokuluslu şirketlerin işleyişi için ihtiyaç duyulan yüksek düzeyde insan gücünü yaratmaya hizmet ederken, Batılı yaşam tarzını benimseyen yüksek eğitimli yerliler de çokuluslu şirketlerin müşterileri hâline gelerek Afrika kıtasında yer alan okullar ile ulusötesi kapitalizm arasında var olan bir yapısal bağ kurmuştur. Merkezdeki muadillerine göre şekillenen, aslında uzantılarından daha fazlası olmayan bu okullar, anlaşılabilir bir şekilde sömürgecilerin gerçek çıkarından başka hiçbir şey başaramazlar. Bu okullar, ulusötesi kapitalist hegemonyanın genişlemesini sürdürür ve hatta besler. Nitekim yle de olmaya devam etmektedir.

Aydoğan ve Fidan (2022)'a göre; gerçek manada eğitim, kolonyal paradigmanın modern ve uygarlaştırıcı misyonunda değil, Afrika'nın bütünleştirici kültürel normlarında gömülüdür. Dolayısıyla, Afrika kıtasında yer alan her bir ülke için çözüm olan ‘kültür temelli eğitim’ kavramı, kurumları küresel batının epistemolojisini ve ontolojisini marjinalleştiren hegemonik Batı ideolojilerinden, felsefelerinden ve düşüncesinden kurtarma sürecini gerektirir. Zihni sömürgeci arındırmak için sadece kurumların değil aynı zamanda düşünme altyapısının ve bilginin inşasında ‘kültürel’ ve ‘küresel’ etkileşim nosyonlarının da smrgesizleştirilmesi gerekir. Bu nedenle Batının emperyalizmine karşı toplumların kültürünün bir

panzehir olduğu unutulmamalıdır. Beyaz adam (emperyalizm), ancak, bulunduğu toprağın sahih kùltürùyle karşılaştığında kendi yükünü kendisinin taşıması gerektiğini anlayacaktır. Bu kitap, Afrika eğitim tarihinin, sömürgeci devletlerin ve küresel sermayenin çıkarlarına hizmet eden eğitimin (ve gelişimin) aktif olarak reddedilmesinin nedenlerinin dikkate alınmasının ve analiz edilmesinin gerekliliğinin açık bir hatırlatıcısıdır. Bu kitap ayrıca, Afrika halklarının eğitiminin kendi geleneklerine ve kültürel bilme yollarına ayrıcalık tanıyacak şekilde yeniden yapılandırılması ve özellikle yaşamları, kaynakları ve kaderleri üzerinde kalıcı bir kontrol elde etmelerini sağlamak için yeteneklerini geliştirmeye odaklanmasına dönük bir çağrıdır.

Eserin müellifleri tarafından da esefle dikkat çekilen bir husus olan çalışmanın kaynaklarının önemli bir kısmının kıtayı sömüren Batılı güçler tarafından kaleme alınmış olması ve Batılı kaynaklara dayanmasına burada da işaret etmek gerekir. Bunun değışmesi için emperyalist epistemolojiden uzak bölge ile ilgili doğru bilgiler aktaracak olan daha fazla çalışmanın yapılması umut edilir.

Aydoğın ve Fidan'ın tanıtmaya çalıştığımız bu eseri; özellikle politika yapıcılarının, öğretmen adaylarının ve bizzat öğretmenlik mesleğini icra edenlerin, ayrıca idareci sıfatıyla maarif alanında hizmet verenlerin okuması ve istifade etmesi gereken önemli bir eserdir. Afrika toplumunun geçmişte, günümüzde ve gelecekte yaşadıkları, bugün Batı dışı toplumlardaki benzer durumları çağlar üstü ilkeler ve temel gerçekler olarak karşımıza çıkarmaktadır. Dolayısıyla, eğitim tarihi okumak ve inşa etmek adına bu tür eserler, çok önemli katkılar sunmaktadır.

REFERENCES/KAYNAKÇA

- Aydoğın, İ. & Fidan, M. S. (2022). Sömürgecilik Bağlamında Afrika'da Eğitim, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 2 (2) , 128-149.
- Aydoğın, İ. Ve Fidan, M. S. (2022). Afrika'da Sömürgecilik ve Eğitim. Cilt I.II. III. Hece Yayınları, Ankara.